

ПРИКАЗИ И БЕЛЕШКЕ

Приказ

Што би зимус на овна, што је љеџос на оца

Милина Ивановић Баришић. *Одевање у околини Београда – друга половина 19. и прва половина 20. века*. Београд: Етнографски институт САНУ, 2017, 205 стр.

Бројна питања из оквира традиционалне културе обрађивана су на различите начине, а једно од њих је и одевање. Аутор монографије *Одевање у околини Београда – друга половина 19. и прва половина 20. века*, Милина Ивановић Баришић, сагледала је ову значајну тему из новог угла.

У уводним разматрањима дат је сажет преглед студије, будући да су истакнута промишљања о основним питањима везаним за одевање: „врсте и функције одевног комплекса“, „животни и друштвени процеси“, „културне промене у друштву и одевању“, „преношење поруке путем одевања заједнице“. Како је одевање у досадашњим разматрањима углавном представљано са музеолошког и етнолошког становишта (у смислу описа одевних предмета и њихове употребе), покрећућа питања значајна су и иновативна. Постављање одевања у општи друштвени контекст праћено је сагледавањем историјско-политичких и културних промена у другој половини 19. и првој половини 20. века на обрађиваном терену – селима у околини Београда. Аутор ова питања сагледава у оквиру следећих поглавља: „Уводна разматрања“, „Израда одеће: сировине“, „Ствараоци одеће“, „Одећа: поглед у изглед“, „Одећа у функцији“, „Одећа: израз лепог и пожељног“, „На крају“.

У одељку о сировинама од којих се правила одећа и начинима њене израде аутор у шири друштвени контекст смешта и детаљније објашњава порекло сировина и процесе у изради одеће, али и улогу жене и мушкарца у том процесу. Најпосле, истакнута је улога фабрикализације и осталих социјалних околности које су довеле до изумирања заната везаних за израду одеће, а представљене су и последице до којих је у одевању дошло услед ових промена.

Улога жене у стварању одеће била је велика, нарочито имајући у виду да је ово био део њених свакодневних обавеза. Већ крајем 19. века израду одеће преузимају мајстори – занатлије, што доводи и до промене њеног квалитета и изгледа, тј. до појаве „нове моде“. Тако се повећавао и број занатлија – кројача, крзнара, сарача, обућара и др. Као друга ужа сфера ауторових истраживања издваја се однос села и града, који се посматра у контексту трансформације сеоске одеће, нарочито у току Другог светског рата и послератном раздобљу, када долази до „стагнације развоја традиционалних форми одеће“. Кроз конкретизовање друштвених промена које су утицале на трансформацију одеће отворено је и важно питање о улози колектива али и појединца на ове процесе у оквиру великих цивилизацијских промена – модернизације, индустријализације и урбанизације. Утицај појединца сагледан је као значајан не само у вези с трансформацијом одеће, већ и с трансформацијом читаве традиционалне сеоске културе. Промене у традиционалној култури поспешила је затим и нова политичка идеологија социјализма. Сагледавајући њом узроковане измене привредних и економских односа унутар државе, Милина Ивановић Баришић је показала и развој новог односа према традиционалном одевању и размотрила начине на које су идеологија и економија утицале на ову сферу живота. Све ово довело је до „потпуне одевне идентификације града Београда и његове околине“.

Милина Ивановић Баришић је истакала да је проучавање историјских промена и развоја одевања био велики изазов, упућујући и на малобројне претходнике у овој врсти истраживања. Изузетан допринос она даје и у представљању делова одеће, тј. у њиховој научној анализи, са освртом на друштвене околности које су утицале на промене у њиховом изгледу, те у разматрању утицаја градске одеће на сеоску. На пример, почетком 20. века сукња постаје „живописнија и много шира у доњем делу“, јавља се фабрички израђена позаматерија – чипке, тракице и др. Поред одеће за одрасле аутор се осврнуо и на дечју одећу, као и на накит, као важне маркере старосне и социјалне различитости.

Као саставни део традиционалне културе одећа је имала и различите функције. Милина Ивановић Баришић је поред оних, до Другог светског рата најзаступљенијих (свакодневна, празнична и обредна одећа), представила и другачије и „нове“ врсте: нормативну, социјалну, естетску, магијску, еротску и др. Истакнута је и међузависност форме и функције, што је у оваквом сагледавању одеће веома важно. Наиме, кроз анализу функција добија се општа слика друштвених потреба и догађања на датој територији у посматраном периоду, али и слика промена унутар локалне заједнице, а затим и мањих заједница каква је, на пример, породица.

Вођена тиме да је „одећа била форма невербалне комуникације међу људима“, Милина Ивановић Баришић истиче значај естетске

вредности одевних предмета. Орнаментика је била најважнији чинилац естетског украшавања одеће, те је посебно представљен њен значај и начин израде. Жене које су украшавале одећу морале су бити изузетно веште са рукама, а начини израде орнамената били су бројни: уткивање, уплитање, нашивање апликација, вез и др. Тако се овим вештинама, преточеним у орнаменте на одећи, показивало и женско промишљање. Поред самих орнамената и начина њихове израде, важне су биле и боје које су, као и орнаменти, имале своје функције.

Модернизација, која је утицала на читаву сеоску културу, довела је и до урушавања традиционалних и приближавања модерним принципима у одевању, па тако и до све веће употребе фабричких производа. Аутор закључује да и у посматраном периоду сеоска заједница ипак није била сасвим затворена, да су бројне друштвене промене имале великог утицаја на њену културу, између осталог – и на одевање.

Са становишта струке изузетан допринос дају нови начини анализе и представљања традиционалног одевања, који су веома значајни за боље разумевање потреба и дешавања у сеоским срединама у београдској околини, али и начина и процеса трансформације одевања и сеоске културе у другим крајевима Србије. Истовремено, понуђене анализе важан су допринос сагледавању друштвених промена које су на ове трансформације утицале. Посебну драгоценост представљају архивске фотографије и кројеви које је аутор сам исцртао. Они не само да визуелно обогаћују ову монографију, већ и допуњавају текст, представљајући важно сведочанство о времену и неизоставан извор за етнографска и етнологска проучавања.

Остаје, на крају, недоумица зашто је било тако мало теренских истраживања на простору београдских села, када је овај терен за истраживаче био најближи и сасвим сигурно финансијски најмање захтеван, а на њему су, у неку руку, имали преглед читаве Србије? Можда је одговор баш у тој комплексности и сталном прожимању различитих културних традиција на овом простору, што је показала и Милина Ивановић Баришић. Овакво истраживање је захтевало изузетан ангажман, познавање скоро свих традиционалних образаца Србије и дубоку анализу (дијахронијску и синхронијску) која захтева много времена. Зато ова монографска студија није само допринос проучавању одевања, већ и српске културне традиције у ширем смислу, која се може ишчитати кроз одевање тадашњих становника ове Србије у малом.

др Нина Аксић

Етнографски институт САНУ, Београд
Е-пошта: nina.aksic@ei.sanu.ac.rs

Примљено: 2. 2. 2018.
Прихваћено: 5. 6. 2018.